

գուտ, մեր կարծեաց ու տեսութեան յաղթապանծ չանդիսանալէն, երբ ազգ չի մնար ականատես մեր փառաց. որուն պիտի ցուցադրենք մեր սկզբաւոր ճանց հաստատուն ու ճշմարիտ ըլլալն, եթէ չմնան մեր լեզուն խոսողներ ու հասկողներ:

Ահա որ ապագան մեր դատաւորը պիտի ըլլայ երեք, որուն հոգն, երբ ապագան կազմող արդի սերունդը կը փառնայ:

Վերջացնենք: Ապահով եմ թէ երկու կերպով պիտի ազդէ շարժապատկերս. նախ հայրենացիի խօսքերուս իմաստն չըմբռնող կամ ըմբռնել չողորներ՝ պիտի նկատեն զիս նորա-քարոզ հակառակող ընկերավարականութեան. պիտի ջանան՝ ընկերավարականաց բառակոյտը թափել իմ գիմացս, ի պաշտպանութիւն սոյն սկզբանց. Մարքս, Բեքէլ, Ժորէս եւ այլք հրապարակ պիտի հանուին: Փութանք ասոնց պատասխանը կանխել. ընկերավարականութիւնը չունի մեզի համար այն նշանակութիւնը, զոր կը կարծեն թէ ունենայ՝ մեր նորեկուկ սոցիալիստները: Եւ ոչ անունն անգամ բերան կ'առնուի այս եւրոպական քաղաքական կուսակցութեան, քանի որ աշխարհաքաղաքացիութիւնը կ'ընդունի իւր իւր զրօշնի վերագիրը: Ես, գոնէ առ այժմ, միայն վստահ կը նշմարեմ՝ այս կոյմնակցութեան սկզբունքները, մեր հայ ազգին: Ազգ ու տուն՝ գաղափարները բնածին են կարծես ամէն մարդու սրտին մէջ: Երկրորդ. գրական շնորհէսի մը մէջ՝ թերթնական լեզուաւ գրել նիւթի մը վրայ, թերեւս հաճոյ չերեւայ շատ շատերու: Բայց գրական նիւթ մըն ալ պէտք է երբեմն համեմուի այս լեզուաւ, վասն զի միշտ ծանր նիւթեր կը պարտասեն յոյն իսկ ամենաառողջ ստամոքսը: Նիւթի ու հիւթի պէտսպիսութիւնը՝ կը դորացնէ ու կը սրէ — գրական — ճաշակը:

ԹԱՄԻՂԱՆ ԱՆՆԱՆԴԱՅԻ:

ԹԱՄԻՂԱՆ ԱՆՆԱՆԴԱՅԻ ԲՆԱՆԱՆԴԱՅԻ

ՅԱՎԱՆԵՆԵՍ ԹԱՄԻՂԱՆ

Ա.

Լուսն գաւառում, Չորագետ, Բերդ ու ջ կամ Դերեզ գետի աջ ու ձախ ափերին, մի փոքրիկ հարթավայրի վրայ, անդնդախոր ձորերով ու քարափերով շրջապատուած, մի հայաբնակ գիւղ կայ Դսեղ անունով. ահա այդ գիւղում է ծնուել 1869 թուին մեր Ժողովրդական շնորհալի բանա-

ստեղծը: Զուտ հայեր են բնակիչները, մոտ 120 տուն: Երկաքարծաղկան մաճը, հովուական ցուպը եւ որսորդական հրացանը կազմում են այդ բնակիչների միակ ու սիրելի պարագաները: Պապենական աւանդական ծեսերն ու սոփորութիւնները զեռնահապետական պարզութեան ծոցում մնացել են անփոփոխ եւ անաղարտ այդ գիւղական ազգաբնակչութեան խաւերում: Նույնիմի որ ահագին աշխարհակործան կռիւներ, փոթորիկներ են անցել նրա կենքի սահմաններում, մանաւանդ Դաղըստանի լեզգիների վերջին արշաւանքների ժամանակ, Դսեղը իրական անառիկ գիւղը ունի եւ արտաքին թշնամիների յարձակումներին դիմապաշտպանուելու յարմարութիւններ: Գիւղի յիշատակարանները՝ բազմաթիւ աւերակները այսօր էլ կարծես խոսում են անցորդների հետ եւ ցոյց տալիս թէ ինչ խռովութիւններ, ուռւ-աւերածութիւններ են տեղի ունեցել այդ խուլ անկիւնում եւ ինչ պիտի հնաբեր են թողել կործանիչ ազդեցութեան տակ տնուր անցնելու: Ըստը հնութեան նշաններն են նոր արած պեղումները երեւում է, որ Դսեղը եղել է հնումն ճոխ ու փարթամ, թաղուած հարստութիւնների մէջ, Բայց այժմ Ժողովուրդը խեղճացած է, հաղել է կարողանում ապրուստի միջոցներ հայթհայթել: Դսեղը միշտ նշանաւոր է եղել իր խիճիւնով-քաջամարտիկներով, որոնց դիւցազնական գովեստը սերելից սերունդներն են քրան անցնելով՝ միշտ երգուած է Ժողովրդեան յորինած խաղերով: Դեռ մինչեւ այսօր էլ զանեցիկների սրտում վառ եւ կենդանի է մնացել յիշատակը այն անմահ հերոսի, որին իս. Արմենյանը իւր «Աճը Հայաստանի»-ում գուր է բերում՝ Լուսն ձորերի աստուածը, սարերի արծիւը, անտառների վաղըր, «Մեծակ հերիք էր, ասում է Արմենյանը, որ մի քարի գամակից ձէն տալիս, մի հանգում ուստ քալիս՝ հարիւր թուրքի լեզին ջուրկարուի, աչքերը սեւանայ...»: Քաջի նկարագիրը այսպէս է սկսում այն անմահ հայրենասեր վիպասանը. «Դսեղեցի Մեհհապետն Թումանեանց Եղիշիմի անունը քարերը սարսափեցնում էր: Սարերի, ձորերի միջում մեծացած, գաղանի ու հորմա՝ արեւը թափելով էր իրա ոսկորները հաստացել, երկու տղամարդ նրա մէջքը շէն կարող խորտակ: Հինգ մարդ նրա մի ձեռքը շէն կարող ուրբել. նրա գլուխը մի օր չէր ցուել: Կերածը մեղր ու կարագ էր, հագածը շալ, կոխածը ծաղիկ, եւ կանաչ խոտով ծածկուած աղբիւրների ու անտառի միջումն էր աչքը բաց արել: Նրան է՛նչ կը դիմանար: Աժգահայ եւ ոչ տղամարդ: Չորս գաղ ու կէս հասակն էր, գաղ ու կէս թիկնոքի լայնութիւնը, կուրծքը, ապառաժի պէս հաստ. ամեն մի ձեռք մի սիւնի շափ, ամեն մի ոտքը մի կաղնու ճիւղը, պարանոցը մի ծառի բնի հաստութիւնով, երեսը՝ մաշն եկել, կոխել երկու թիգալափ, նականի տակին սեւ սեւ ունքերն էնպէս էին բռնել ու նրա արեւուն աչքերն ու քիթը կոխել, ինչպէս կարեւորաւոր ամառ ծածկում է գիշերուան աստղերը: Ու՛րբ ուրբ ունք, մէկ քան գմբուս ամգահայ, ամեն մէկը հինգ-վեց որդի ունէին. շատի ոչ թէ հար-

սանքը էին մեծակ նրանք տեսել, այլ թողնենք էլ մեծացել, առաջներին խաղում, սարն էին գնում: Այնուհետև Արդիանք պատմում է հերոսի քաջագործությունները, թե ինչպես քանաքեռցի Աշատու եւ Հասան-խանի թունդ կռիւների ժամանակներում նա խոյանում էր առիւծի պէս լեզու-գինների ապապատիկ արշաւանքների դէմ, գլը-գեցնելով Լուսուայ վիթխարի ձորերը, շուրջը հակապահան յաղթանակներով ահ ու սարսափ տա-րածելով:

Այդ քաջ հերոսը մեր բանաստեղծի պապի պապն է: Այո, ժամանակին Թումանեան տան օջախը շատ նշանաւոր եւ հիւրասեր է եղել ու մեծ ազդեցութիւն, հեղինակութիւն է ունեցել իւր բոլոր շրջապատի վրայ: Նա Լուսու հին ազնուական տոհմերին մէկն է, որն ունի իւր հեռաբերքի պատմութիւնը, բայց որի Լուսաբանութիւնը երկար լինելով՝ մեր նպատակից դուրս է եւ դրա համար թողնում եմ մի այլ անգամի: Բանաստեղծի անուանակից պապը՝ Յովհաննէսը, Յովակիմի որդին, եղել է նոյնպէս քաջ ազամարդ եւ զինուորական՝ յայտնի Դարասանի պատերազմներում: Բանաստեղծի մանկական կեսերի վրայ լաւ եւ խոր տպաւորութիւն է թողել նրա հայրը, Տէր Թադէոսը, նոյն գիւղի քահանան, այժմ վախճանաւած: Նա շատ ազնիւ մարդ էր, հիւրասեր, առակաբոս, գուրաբարան, վարժ հրաշմանիք եւ ձի-նստող: Գիտէր եւ լեզու-քանդակ, երգում էր որդու ներկայութեամբ եւ հաւաքուած գիւղացիների մօտ անցած դարձանքների մասին հիշատական գէճեր ու գէպեր, երգում էր եւ Բեօթողին, Բեթարմը եւ հոգեւոր երգեր: Այդ երգերը Յովհաննէսի մանկական մտքի վրայ խորն էին տպաւորուած, որ յետոյ հասունանալով եւ բեղմնաւորւելով՝ եւս կարողացաւ պատանեկական եւ երեսասարքական հասակում տալ ընթերցող-ների ձեռքը ոսկէ շրջանակների մէջ Եւ-Ն-Ն-Ն իւր մանկույց լսած Ժողովրդական հէքիաթներից, առակներից ու աւանդութիւններից այնքան սիրուն, գողտրիկ եւ հմայիչ բանաստեղծական շարահիւսած փնջիկներ: Հայրն էր, որ գրեց

որդուն գէպի կրթական դործը: Տասը տարեկան է եղել Յովհաննէսը, որ հեռացել է հայրենի գիւղից Զալալույի եւ տարրական ուսումը սկսել Տիգրան վարժապետի մօտ: Այնտեղից նա անցել է Ներսիսեան դպրոց, շարունակելով ուսումը մինչեւ Դ. րդ դասարանը: Նա աշակերտութեան ժամանակ ոտանաւորներ էր դրում: Ուսուցիչները քանիցս անգամ նկատում են նրան, որ նա թուղած դասը՝ ուշադրութիւնը կենդանացնում է ուրիշ տեղ: Վերջը գլխի են ընկնում եւ ձեռքին խլում «գաղտնի» տետրակը, որ լցած է լինում երգիծաբանական, հայրենասիրական եւ սիրային ոտանաւորներով: Մի քանի անգամ այդ տետրակը ներկայացնում են տեսչին եւ նկատողութեան տակ առնում: Սակայն նա շարունակում է նոյնը մնալ: Որքան խնդրում է նկատող ընկերներին, որ ոչինչ չլայտնեն այդ մասին դաստառ ուսուցիչներին, հնար չի լինում գնալով նկատողութիւնները աստականում են եւ սուր կերպարանք ստանում: Ստիպուած նա թողնում է դպրոցը, գալով, որ միայն չոր ու ցամաք դասագրքերի վրայ անցնել-սովորել մի մեքենական տաղա-կայի եւ ձանձրայի աշխատանք է, այդ չէ իր կոչումը, այդ տեղ նա չկարող բաւարարել, գոհացում տալ իւր ներքին մղող բնական հակմանը, այն է՝ բանաստեղծութեան նուիրուելուն: Եւ

Յ Ո Վ Հ Ա Ն Ն Է Ս

Թ Ո Ւ Մ Ա Ն Ծ Ա Ն

ահա ծնում, զարգանում է նրա մէջ բանաստեղծական վիպական անպայման տաղանդը եւ լոյս են տեսնում Մոսկուայում երկու հատոր բանաստեղծութիւնների, առաջինը՝ 1890 երկրորդը՝ 1892 թուին:

Առաջին գիրքը, 98 էջ, բովանդակում է իւր մէջ 23 ոտանաւոր, որոնցից միայն 2ը թարգմանական են: Պուշկինից «Եթէ իրաւ է, որ գեղեցկանները եւ Լերմոնովից «Իրէմ», Այդտեղ յաղորդած ենք գտնում հետեւեալ ոտանաւորները՝ «Արեւ եւ լուսին» (Ժողովրդական աւանդութիւն), «Ամառային գիշերը գիւղում», «Հերիք, ով կոյս, որ զսպեցի», «Գիշերային առաջին աստղը իմաց», «Չարամիտներին», «Մարգարէ», «Մեռած ցած հաս ու կտոր ոտանաւորները կարծես գրուած

են բանաստեղծի բունագրութիւն ոգեւորութեան եւ ակամայ տրամադրութեան տակ: Սակայն այդ հասարակ ուշադրութեան արժանի է այն պատճառով, որ նրանում մեր հանգիստը երբ երբ ընտիր պոեմաների «Լուսնի Սաքո», «Ալէք» եւ «Մեհ-րի» Կոնստանդնուպոլիսի ինքնուրուշ պոե-մաների բովանդակութեան հետ եւ տանք մեր նկատունները:

Բ.

Սաքոն, լեռնական այդ մարդը, Լուսնայ ձորերի այդ «անվախ» (?) հովիւր՝ լինելով բնութեան հարազատ որդին, գուրբ-շուրմէն է իւր կենսաբան անցկացրել, իւր գոյնն ու կողքը հաս-տացրել: Մի գիշեր խոր ձորի մէջ, մի տնակում նա մենակ է, իւր հաւատարմի մէջ կողքին, այդ գիշեր նա ընկերին տուն է ուղարկել: Խորին լուսնին է տիրում ամայի ձորում, եւ փարա-խում, ուր գետնին պառկած Սաքոն մեն-մենակ կիսանիւթ ընի մէջ մտածում է եւ յանկարծ գի-շերուայ կիսին երեւան են գալիս միւր միւսի յե-տեւից նրա յիշողութիւններում իւր տատի պատ-մած — Ի՞նչ, շուրջը կամ Ի՞նչ զանազան խառն ի խառն ձեւակերպական պատկերներով, երբեմն ծուռ ողբերով, այլանգակ դէմքի ծածա-ծուռ ինքններով երբեմն թուրք կանանց կերպա-րանքով, տարազով:

Կամ թէ ուշացած անցնում են ձորով,
խառնում են կանչում ծանօթ ձայներով
Եւ մարդկանց նման խնայք են սարքում,
Չուռայ են ածում, թիւրք են զարկում:

Կամ Սաքոն երեւակայութիւն բուրրովին վառած, զրգաւած՝ տգեղ եւ անհնթեթիւ շարքերով սկսում են «նային» պարերը եւ չափ ու յաւած աչքե-րով գալիս կանգնում են նրա դիմացը՝ երկիւղի պատու շնչելով նրա կրծքի մէջ:

Նախապաշարուած Սաքոն անպայման հաւա-տում է այդ ոգիների չարութեանը, այդ նա լսել է տատից մանկութեան օրերում մի բիշ ուշաբե-րուելով բացականչում է՝

«Ո՛վ է հոգ թափում այս Բուխուրակից...
Վա՛հ... այն ո՛վ է... այն ո՛վ է երգիկից
Գիւական ծիծաղոյն երեսին նայում...
Պղքած աչքերն ինչպէս են փայլում...»

Եւ նա կանչում է ընկեր Գեղօին, կարծե-լով՝ նա կը լինի տանից վերադարձած եւ միտան մէջ այդպէս անժամանակ դիտուութեամբ իրեն վախեցնողը: Բայց նրա ակաշին դժոխային խաւարի միջից խալ Չորագետնէ ձորերում արձագանդ տա-լիս: Եւ երբ տեսնում է պատասխան չկայ, նա, որ ժողովրդից թաղութեան համար ինչի նման էր ստացել, նա, որ իւր կենսաբան վախ չէր գրացել եւ չգիտէր ինչ բան է այն, նա, որ գայլերին ամ-բողջ վաճմաններով մի ձեռքի տալանակով էր քշում, նա, որ թուրքերի լիքին ու պուռնին էր շարքում, յանկարծ ստուրմ, վախենում է, մա-գեղը փշաքաղում եւ սարսափահար փախչում փա-

րակից, այնպէս կարծելով՝ երեւակայութեամբ հմայում, թէ գուռն ու երգիլը, շար գիշերն են շրջապատած եւ քայլ առ քայլ հետեւում են իւ-րեն՝ վրէժխնդիր լինելու համար: Նա մինչեւ ան-գամ գուռն էլ չէ հանգստանում, դարձեալ խա-ւար գիշերներին թափաւում է ձորերում, վերջը խելագարում է, որովհետեւ այնտեղ էլ Չորա-գետնի աչքերն են թուռում, յետեւից կանչում՝ «Բռնեցէր, Փախաւ Սաքոն խելագար... Պոեման վերջանում է այս տողերով՝

Վաղում է Սաքոն, այն ինչ այդ ժամին
Սաքոն նանը — պառաւ Նազանին
Փոքրիկ թռններին տեսած ու լսած
Քաղքից է պատմում շատ ոգեւորում.
Իսկ առաւօտանն նրան ինչպէս
Խելագար Սաքոն վկայ կը կազմին:

Գ.

Վհա «Լուսնի Սաքո» պոեմայի ամբողջ բու-վանդակութիւնը: Նիւթը, ինչպէս տեսնում էք, դիւցազնեղական է, բայց հարց է ծագում, թէ հեղինակը արեւօք ինչպէս է վարուել իւր հերոսի հետ եւ նրա տիպը ինչպէս է ամբողջացրել: Ճիշդ է նկատել լէն, որ Վ. Միքայելան իւր «Լա-լուարի որդ» պոեմայում Վաք-որակին տիպը ա-ւելի լաւ է ամբողջացրել, քան Յովհ. Թուման-յանը՝ իւր Սաքոն (Տես «Խուսափող գրականու-թիւնը»): Պոեմայի սկզբում հեղինակը յայտնում է, որ Սաքոն ինչի նմանը ստացել է, ժողովրդից, բայց չի երեւում թէ ինչ բանի մէջ է կայանում նրա այդ ինչի-նչի-նչի-նչի: Վալը չեն բերում այն-պիսի գործողութիւններ, դէպքեր եւ տեսարան-ներ, որոնց մէջ երեւան զար Սաքոն, որպէս ինչի, յաղթական-հերոսական տիպի յայտնագործումը, այլ միայն բաւականաւոր է բանաստեղծը այն մի քանի առիթներով խօսքերով, թէ «գայլերին փո-մակներով քշում էր մի ձեռք դազանակով» եւ «թուրքերին վախեցնում էր դրա համար ինչի ա-նունն են տալիս: Բայց Սաքոն մեզ սաստիկ յիշեց-նում է «լեռք թնդաց եւ ծնց մի մուկ, Ի բանաս-տեղծը ստում է, որ Սաքոն անվախ է, չգիտէ ինչ բան է վախը, բայց բանից դուրս է գալիս, որ Թու-մանյանին Սաքոն ոչ միայն ինչի է, այլ եւ իւր չափն էլ գիտէ: Եւ Քաղքերից վախեցող մարդը ինչ հերոս կարող է լինել, որքան էլ տարուած լինէր նա նախապաշարունակների ազդեցութեամբ: Մի հերոս, եթէ չի վախենում գայլերից, գնդա-կից եւ մահ ստանալուց, նա ինչպէս կարող է կամ ինչպէս թող կը տայ իւր ինչի-նչի վախ ինքնախ-րութեան հանդէպ՝ առաջինը քաղքերից վախե-նալ եւ խելագարուելով ձորերն ընկնել: Խելագա-րուել... այո, այն դէպքում, եթէ, օրինակի հա-մար, մեկ անմեղի արիւնք անմեղ թափելիս լինէր եւ նրա արանքը սկսէր գիշեր ու ցերեկ հետե-ւել նրան ու ինչի-նչի հալածէր, հանգստութիւն չտար... Բայց այդպիսի բան չկայ պոեմայում: Ինչի... ինչ սակ է ինչի. որտեղ է երեւում Սաքոն ինչի լինելը, մի՞թէ քաղքերից սարսափահար փախ-չողը ինչի է: Եթէ, յիշատի, ինչի է Սաքոն, այն

թեան հրաշալիքների ներդաշնակութեան մէջ. —

...Եւ մերմայրնոտ նրանց Բայ-Բէն
Գոպեւտ եւ տալիս վեհանման իրէթին,
Կամ հայրենիքի հողին ու քարին,
Սիրաժառ կանչում սեւաշեւայ եարին.
Եւ ամեն մի ձայն այն երգում այնքան
Պարզ եւ եւ զօրեղ, այնքան բնական,
Որ մարդ նոյն ժամին, կարծես, սրտաթունդ,
Երեսմ է իջնում երկինք ու անդունդ...

Մի այլ տեղ Լօռուայ հանդիւր ձորն է ձեր
առաջ եւ այնտեղ Դերեզ գետն է շառաւուժ
մրմունջներ. —

...Այն Լօռու ձորն է, ուր հանդիպակաց
ժայռերն ումհհի, ռօթերը կիտած,
Դէմ ու դէմ կանգնած, յամու եւ անթարթ
Հայեցանքով իրար հայում են հանգարտ:
Ան ծովի նման մալը կանգնած
Գրկում է դրանց կուրծքը կտի ընկած,
Որ, կարծես, ահա, հէնց այս վայրկեանին
Այսր կ'ընկնեն անաս հանգուրի գլխին:
Ահանդիւր ձոր է. այնտեղ Դերեզը
Փրփրած վազում է: Սրբութեան գետը
Գողում է, ինչպէս վիթաւոր գազան.
Եւ աղաղակին այն երկրասասան
Խոր, լայնաբերան քարաձաւանդը
Կցում են իրանց Գլխի ձայնները,
Կպցնում վայրենի ներդաշնակութիւն:
Արարած է ազգում անսովոր մարդուն:
Գիշերը լուսնի երկնոտ շողերը
Երբ որ ընկնում են այն ահալ ձորը,
Եւ ալքերի հետ խաղում գողալով,
Իսկ ալքերնք գետի շողալով
Յուզում են, իրար յետեւից փախչում,
Կերեզը խաւար անդունդի խորքում,
Մի արծաթափայլ նեղ շերտի նման
Պտոյտներ առած ձգում է երկայն...

Սրանք յառող նկարագրութիւններ են,
զորոնք կարգալով դուք գզում էք, որ ձեր առաջ
կանգնած է մի իսկական բանաստեղծ՝ բնութեան
նկարագրներին կենդանութիւն տուող, սակայն
միւս կողմից փոստում էք, որ այնքան զոգտրիկ
նկարագրութիւնները յատկացուած են մի «երկ-
շոտ նապաստակ», եւ ծիծաղելի հերոսի, որ
«երեւակայական վեհանմանութիւն» ունի եւ «ան-
յայտ, մուշակապտ քաշնագական ոգի», Չնայած
մի քանի թերութիւններին, «Լօռեցի Սաբօն»
ուշագրութ է, որովհետեւ նրանում կան այնպիսի
յալերգուած կտորներ, որ նրա արժէքը բարձրա-
ցնելուն են ծառայում:

Անցնենք «Մեհրի», պօեմային:

(Հարստութիւն)

ԳԻՊՈՐ ԲԱԼԱՍՆԵՆԱՍ

ՄԱՏԵՆ ԱԳՐԱԿԱՆ

ՎՐԹԱՆԵՆՍ ՎՐԹԱՎԱԿՆՏ ԴԵՐԳՈՂ

ՅԻ ԻՐ ԵՐԿՍՈՒՐԻԹԻՒՆՆԵՐԸ

Մեր ազգայն պատմութիւնը եւ գրականու-
թիւնը գեա. իր մնայ terra incognita, որուն ի
խնդիր որչափ յառաջենք, պնշափ կը պարզուի
մեր առջեւ՝ նորանոր երեւոյթներով: Այս «ան-
ժանօթ աշխարհին, կը հայի առաջիկայ քննու-
թեան առարկան. որուն մասին յայտ մեր ըն-
թերցողաց անհաւատալի շէտխի թող այն
ամեն յայտնութիւնները, զորոնք պիտի հաննը
յերեւան:

Ո՛վ է Վրթանէս: Զուր է այս մասին պա-
տասխանի ըր ակնկալութիւնը մեր ընթացի կամ
տորագոյն մատնագրիւնը. այնպէս ոչինչ առա-
գում է, հակառակ իր մեծ անձնաբութեան:
Իւր անունը լաւ ծանօթ է Հնդկութիւն ընթերցողաց
Վրաց Բաժանման պատմութիւնին. բայց ոչ ամ-
բողջական գործունէութիւնը կենտրին եւ գրակա-
նութեան ապարդիւնը մէջ: Յետաւայ տողերը
նպատակ ունին ներկայացնել զինքը այս կրկնա-
պատկի ապարդիւնը մէջ նորանոր գծերով:

Վրթանէս ծագմամբ պայծառ նախարարա-
կան տահմէ էր. Ի. եւ յաւրդ գարեբու մէջ փա-
ռաւորուած Բագրատունեաց տէնէ, որդի Բէլանի՝
եւ եղբայր Սմբատայ Վրկանի մարզպանին եւ Գիգ
Դաշտակարանի տեսուչ: Այսչափ ծանօթ է մեզի
իր ծնողաց մասին, որոնք 607ին թաւաւին ի կենսն
կը յիշատակեն: Ծննդեան թուականն որը
տարւով կարելի չէ ճշգրէ. կ'երեւայ թէ Զ դարու
երկրորդ կիսուն տեսաւ առաջին անգամ արեւը:

Իւր մատուր զարգացումը ընդունեցաւ
Վրթանէս ապահովապէս լաւ ձեռքի տակ ի Դուին,
որ ժամանակի գիտութեան կենդրոնն կը համա-
րուէր Պարսկահայաստանի մէջ: Այսպէս գիտենաւ

1 Գիգ. Թ. 90. «Վրթանէսի... Բէլան որդւոյն»,
եւ էջ 109 պարզապէս «Վարդապետ Բէլան», ինչպէս
սովորութիւն էր արեւելեաց թով իրեն ձակարկելու գոր-
ծանքին:

2 Թողեց Գրգին մէջ անրաթին են երեք անձնա-
որութիւնք իրարմ (հմտ. էջ 149, 150, 151, 168, 170),
որ կուսէին կու. տայ երրորդութեան մէջ ծագումն ըլլալը,
եւ արեւմաբ մէջ էջ 151) յայտնապէս ալ ըստած է. Դուինը
607ին կամոնիկոսընտարութեան ժողովքին ետրիսկոսները
կը ստորադրեն Սմբատայ, Գիգայ եւ Վրթանէսի խնդրած
ձեռնարկին. «Եւ կընցար զձեռնարկս այս, եւ եղաք ի սուրբ
կիկղեց, ոյն Դուինայ. Եւ Մանուէլ Բանեղոյ ետրիսկոսս իմ
աթոռակցաւ: հանդերձ, որոց անուանք ի վերայդ յիշատա-
կեալ են, եւ Սմբատ Վրկան մարզպան եւ անբանց զինու որ իւր
իւրեւրուս հնդկութիւն» առաջի ամենասուրբ Երբողութեանն,
նախ արտիք մերովք եւ ապա մատանաբ մերովք: Զոս
Մանուէլ ինչպէս որ համառօտութեան համար լուծ է
եպիսկոպոսաց անունները յալանէ յիշէ — «որոց անուանք
ի վերայդ յիշատակեալ են», նոյնպէս լուծ է Սմբատայ եղ-
բայր անունները, որոնք՝ Գիգ եւ Վրթանէս Զարաղար
նոյնպէս ի վերայ յիշատակուած էին յալանէ: Հնդ. Ա՜ն
1309, էջ 79 չէին նկատած այս կարեւոր կէտը:

3 Գիգ. Թ. էջ 171. եւ Հնդ. անդ. էջ 79: